

ความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ไทย

The progress of Political Science in Thailand

สิริมาส หมื่นสาย¹

Sirimas Muensai¹

สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม-ชัยนาท

บทคัดย่อ

การศึกษาความก้าวหน้าของวิชารัฐศาสตร์ในประเทศไทยมีการแบ่งเป็น 5 ช่วงเวลา คือ 1) ก่อน พ.ศ. 2475 ยุคเริ่มต้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ 2) พ.ศ. 2475 – 2490 ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 3) พ.ศ. 2490 – 2519 ยุคเฟื่องฟูการอำนาจนิยม 4) พ.ศ. 2520 – 2540 ยุคกึ่งประชาธิปไตย (ครึ่งใบ) และการปฏิรูปการเมืองแนวทางรัฐธรรมนูญนิยม และ 5) พ.ศ. 2541 – 2560 ยุคการเปลี่ยนแปลงตามแนวปฏิรูปประเทศ (แรงขับเคลื่อนตามกระแสสังคม)

การศึกษาในแต่ละยุคนั้นส่งผลกระทบต่อเนื้อหาให้วิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในสังคมไทยขาดความก้าวหน้าทั้งในแง่การจัดระเบียบสถาบันวิชาการ มาตรฐานและบรรทัดฐานทางวิชาการ ความกระตือรือร้น ของนักวิชาการและชุมชนวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมหลักทางวิชาการซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การเรียนการสอน การวิจัย และการบริการสังคม ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมต่อสาธารณะหรือสังคมโดยรวม

คำสำคัญ: ความก้าวหน้า การเมือง รัฐศาสตร์

Abstract

The study of the progress of politics in Thailand is divided into 5 eras. Those include 1) Prior to 1932, the period in which the study of Political Science 2) from 1932 to 1947, in a period of changes in government. 3) from 1947 to 1976, in a period of dictatorship. 4) from 1977 to 1997, in a period of semi–democracy and constitutional reform. 5) from 1998 to 2017, a period of change involving national reform (mobilization in accordance with the social stream).

The study in each of the eras above consistently affect the progress on the political science and public administration in Thai society such as organizing academic institutions academics standards and norms, enthusiasm of academic and academic communities as well as the main academic activities covered by teaching, research, and social services. These difficulties also bring about the tangible beneficial applications toward public or society as a whole.

Keywords: Development of Political Science, politics, Political Science

บทนำ

การศึกษาทางรัฐศาสตร์ควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาสาระทางวิชาการที่สามารถสะท้อนความเป็นรัฐศาสตร์ในแต่ละยุคได้ดีที่สุดนั่นก็คือ เหตุการณ์ทางการเมืองของไทยที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งก็เท่ากับว่าน้ำหนักหรือประเด็นในมุมมองของรัฐศาสตร์ขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อมที่ผกผันอยู่ตลอดเวลา สิ่งสำคัญ ๆ ที่สามารถสะท้อนความเป็นรัฐศาสตร์นอกตำราอาจเทียบเคียงมาจากจุดวิกฤติ จุดผกผันของความเปลี่ยนแปลงซึ่งถูกบันทึกเรื่องราวไว้แล้วผ่านประวัติศาสตร์การเมืองไทย และได้นำมาเป็นตัววิเคราะห์ความสำคัญของการศึกษารัฐศาสตร์หรือจุดเน้นต่าง ๆ ของการศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศไทยในแต่ละยุค

ผู้เขียนได้ทำการศึกษาความก้าวหน้าของการศึกษารัฐศาสตร์ไทย โดยนำเสนอถึงแนวทางการศึกษารัฐศาสตร์ออกเป็นยุคของการศึกษารัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่ามีลักษณะแปรผันตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเกิดรัฐประหาร อันนำไปสู่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจ สังคม แรงกระตุ้นเหล่านี้ส่งผลต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งสิ้นซึ่งสามารถอธิบายความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ในประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดังนี้

พ.ศ. 2442 – 2475 ยุคเริ่มต้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ของไทย

เมื่อเกิดการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศจากแบบดั้งเดิมที่ใช้สืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ได้มีการจำแนกการปกครองเข้าสู่ส่วนกลาง ลิดรอนหรือยกเลิกอำนาจของเจ้าเมืองและเจ้าหน้าที่ในเขตหัวเมืองและเมืองขึ้น รวมทั้งการจัดระเบียบสายการบังคับบัญชาเสียใหม่และสามารถเพิ่มจำนวนบุคลากรในส่วนราชการต่าง ๆ การปรับปรุงระบบการบริหารงานและโครงสร้างของระบบราชการสมัยรัชกาลที่ 5 ถือเป็นต้นฉบับของการปฏิรูประบบราชการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการตอบสนองของผลกระทบที่มาจากประเทศตะวันตก เพื่อให้ระบบราชการไทยมีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพทัดเทียมกับประเทศตะวันตก อันจะเป็นการช่วยรักษาเอกราชของประเทศไทยจากการรุกรานและการล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศสไว้ได้

การศึกษารัฐศาสตร์ในยุคนี้เป็นการผลิตข้าราชการไปทำงานตามจังหวัดหัวเมืองต่าง ๆ พบว่า ข้าราชการมีความรู้เฉพาะด้านการปฏิบัติงานในหน่วยงานเท่านั้นยังขาดความรู้ในหลักวิชาการเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ยังจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการปกครองราชการส่วนภูมิภาค (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, 2527) ข้อนี้ยังผลให้กระทรวงมหาดไทยในยุคนี้ได้นำมาเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหลักสูตรการฝึกหัดอบรมนักเรียนฝึกหัดให้มีความรู้เรื่องการปกครอง

ห้องที่ควบคู่ไปกับความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงาน ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดสถานศึกษาดังนี้

พ.ศ. 2442 จุดเริ่มต้นในการศึกษาเกิดจากการสถาปนาโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือนมีภารกิจประการสำคัญในการฝึกหัดเฉพาะข้าราชการฝ่ายปกครองบ่อนให้กับกระทรวงมหาดไทยเป็นหลัก โดยพิจารณาจากตัวเนื้อหาสิ่งที่เรียนที่สอนจะประกอบไปด้วยวิชาเสมียน วิชากฎหมาย วิชาระเบียบราชการ วิชาฝึกงาน และ อื่น ๆ ที่จำเป็น รวมถึงแนวพระราชพระณินิยมในกระทรวงมหาดไทย (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2546) ถึงแม้จะมีกระทรวง ทบวง กรมอื่น ได้รับบรรจุบัณฑิตจากสำนักฝึกหัดข้าราชการพลเรือนไปบ้าง แต่ก็นับเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากความนิยมและความสนใจของบุตรหลานขุนนางน้อยใหญ่ ที่เป็นกลุ่มซึ่งมีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียนในระดับอุดมศึกษา ยังคงให้น้ำหนักความสนใจไปที่สายการปกครองมากกว่าอื่นใด

รัฐศาสตร์ในยุคของการปรับปรุงประเทศ มีเนื้อหาสาระอยู่กับสาขาวิชาการแกนหลักคือวิชาการที่เกี่ยวกับการปกครองและการจัดการบริหารงานบ้านเมือง และวิชาการที่เกี่ยวกับเทคนิคและกระบวนการในการพัฒนาประเทศ นำความรู้ทางรัฐศาสตร์มาใช้มีเป้าประสงค์สำคัญอยู่ที่การดำเนินการปรับปรุงประเทศเพื่อให้เท่าทันและเท่าเทียมกับนานาอารยประเทศที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับรัฐสยาม ผ่านการนำวิชาการความรู้รวมถึงเทคนิควิทยาการ การบริหารงานใหม่ ๆ ที่เชื่อกันว่าทันสมัยมาจากซีกโลกตะวันตก ซึ่งก็ได้ส่งผลให้ราชสำนักต้องขยายบทบาทพิเศษในการสร้างคนและสร้างความรู้ สำหรับใช้เป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการบ้านเมืองและปกครองดูแลประเทศตามแนวทางที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา ได้เปิดสอนเป็นสาขาวิชาหนึ่งขึ้นคือ สาขาการปกครอง อย่างไรก็ตามพบว่าได้มีการพัฒนาวิชารัฐศาสตร์ขึ้นในระดับหนึ่ง หากเนื้อหาใดที่กระทบกระเทือนต่อการปกครองระบอบดังกล่าว ก็แทบจะไม่มีการสอนกันเลย

พ.ศ. 2445 ได้มีการปรับปรุงและขยายเป็นโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เพื่อเป็นการผลิตบุคลากรเพื่อเข้ารับราชการให้สอดคล้องกับการปฏิรูประบอบราชการ

พ.ศ. 2453 สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นการศึกษาวิชาข้าราชการพลเรือนทั่วไป และวิชาเสมียนยกฐานะเป็น “โรงเรียนข้าราชการพลเรือน”

พ.ศ. 2459 ได้สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น เกิดคณะรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้น

พ.ศ. 2474 สมเด็จพระวันทนา, 2524, อ่างอิงโน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2542 เรียกรัฐศาสตร์ในสมัยนี้ว่า “รัฐศาสตร์แบบพระพุทธเจ้าหลวง” หรือ “รัฐศาสตร์แบบรัฐประชาชาติยุคก่อตั้ง” อันมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิ (Absolutist State)

ที่ยึดหลักแนวทางการบริหารจัดการการเมือง การปกครองไว้ที่ความสำนึกในพันธกิจของชนชั้นสูงได้และการจัดการเรียนการสอนได้ถูกนำมาสอนกันอย่างจริงจังเป็นจริงเป็นจังด้วย

การศึกษารัฐศาสตร์ของไทยอาจเรียกว่าเป็นการศึกษารัฐศาสตร์ในยุคโบราณของไทย แตกต่างจากการศึกษารัฐศาสตร์ในปัจจุบันอย่างมาก ทั้งในด้านของเนื้อหา หรือประเด็นที่สนใจศึกษาและวิธีการในการศึกษา การศึกษาที่เรียกว่ารัฐศาสตร์อาจเรียกว่าเป็นการศึกษาศาสตร์ หรือวิชาทางการเมืองอาจนับย้อนไปถึงสมัยสุโขทัย โดยเป็นลักษณะของการศึกษาศิลปะในการปกครอง ซึ่งเป็นการศึกษาที่จำกัดไว้เฉพาะในหมู่มุขชั้นผู้ปกครอง คือ กษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และพวกขุนนางเท่านั้น

พ.ศ. 2475 – 2490 ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การศึกษารัฐศาสตร์ไทยในช่วงนี้เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของประเทศไทยนั้น ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนการสอนในทางการเมืองการปกครองด้วย ซึ่งเห็นได้จากการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จากผลการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย คณะราษฎรโดยท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ตระหนักถึงความจำเป็นในอันที่จะปูพื้นฐานความคิดทางการเมืองให้สิทธิและโอกาสกับประชาชนส่วนใหญ่ที่จะได้รับการศึกษา ต่อมาท่านปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 ต่อสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 สภาผู้แทนราษฎรได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ปรากฏในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2476 จากการพิจารณาถึงคำกราบบังคมทูลของท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยต่อสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในวันเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์การเมือง เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2477 ก็จะได้เห็นได้ชัดถึงจุดมุ่งหมายของการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ที่ว่า “ในการตั้งสถานศึกษาตามลักษณะของมหาวิทยาลัยย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์และเป็นปัจจัยในการแสดงความก้าวหน้าของประเทศ ประชาชนชาวสยามจะเจริญในอารยธรรมได้ก็โดยอาศัยการศึกษาอันดี ตั้งแต่ชั้นต่ำตลอดถึงการศึกษาระดับสูง เพราะฉะนั้นในการที่จะอำนวยความสะดวกและประโยชน์ของราษฎรในสมัยนี้ จึงจำเป็นต้องมีสถานศึกษาให้ครบบริบูรณ์ทุกชั้น มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีควรได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำเป็นในข้อนี้ จึงตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น” (พีระพงษ์ สิทธิอมร, 2549)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาบันการจัดการเรียนการสอนวิชารัฐศาสตร์ในประเทศไทยในช่วงนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่คณะรัฐประศาสนศาสตร์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถูกยุบไปในปี พ.ศ. 2472 เนื่องจากมีจำนวนนักเรียนน้อยและตั้งขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2476 เป็นคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ให้โอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปสังกัดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ดิเรก ชัยนาม, 2509)

พ.ศ. 2490 – 2519 ยุคเฟื่องฟูการอำนาจนิยม

การศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลได้จัดตั้ง คณะรัฐศาสตร์ขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นครั้งนี้ไม่ได้เป็นผลมาจากพัฒนาการทางการศึกษาแต่เป็นเหตุผลทางการเมืองของกลุ่มนายทหารที่ต้องการลดบทบาทของกลุ่มปรีดีที่ผูกขาดการผลิตบัณฑิตเข้าสู่ระบบราชการด้วยหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต และในปีถัดมา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้ถูกตั้งขึ้นตามมา การเกิดขึ้นของคณะรัฐศาสตร์นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิชารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในประเทศไทย แม้ว่าการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในช่วงนี้ยังคงเป็นการผลิตบัณฑิตเพื่อการทำงานในสายงานราชการเป็นหลักแต่การศึกษาในลักษณะที่เป็นวิชาการนั้นก็เริ่มมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยมา (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2543) การศึกษาวิชารัฐศาสตร์ไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา โดยที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา (Indiana University) ได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่คณะรัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี พ.ศ. 2498 เพื่อให้การศึกษาในระดับปริญญาโท ในเวลาต่อมาคณะดังกล่าวได้แยกตัวออกมาเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2509 นอกจากนี้ทางคณะรัฐศาสตร์ ทั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเช่นกันโดยมูลนิธิฟูลไบรท์ (fulbright foundation) ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยร่างหลักสูตรทางด้านรัฐศาสตร์ให้แก่ทั้ง 2 มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 ซึ่งนับได้ว่าวิชารัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์ในการพยายามศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างลึกซึ้งก็เริ่มต้นขึ้น ณ จุดนี้

การศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในปีถัดมา ภายหลังจากการเข้ามาปูรากฐานของรัฐศาสตร์อเมริกันนั้นเป็นการศึกษาแนวพฤติกรรมศาสตร์ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2493 – 2513 การศึกษาวิชารัฐศาสตร์ไทยก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสรัฐศาสตร์อเมริกันในการนำมาใช้ศึกษาการเมืองการปกครองไทยด้วยเช่นกัน ส่งผลให้การศึกษารัฐศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงนี้มีประเด็นหลักที่มุ่งศึกษา เช่น การศึกษาพฤติกรรมและการเลือกตั้ง ทัศนคติของปัจเจกบุคคลต่อกรณีปัญหาต่าง ๆ วัฒนธรรมทางการเมือง การเรียนรู้ทางการเมืองบุคลิกภาพทางการเมือง เป็นต้น รวมถึงวิธีการใน

การศึกษาก็ให้ความสำคัญกับการวัดและการเก็บข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก ในระยะนี้ นักวิชาการที่มีบทบาทสูงต่อการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ในสังคมไทย ได้แก่ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว เป็นต้น (รอง ศยามานนท์, 2523)

ประมาณ 3 ทศวรรษนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา รัฐศาสตร์ได้ทำหน้าที่สำคัญในการให้ข้อเสนอแนะและการเสนอแนวคิดในเรื่องการพัฒนาประเทศ แนวทางการปรับปรุงสถาบันทางการเมืองการปกครอง รวมทั้งการปรับปรุงองค์การทางการเมืองและระบบราชการ ด้วยการเสนอตัวแบบ แนวคิดและทฤษฎีใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และได้รับการยอมรับอย่างสูงในสังคมไทย แม้ในปัจจุบันรัฐศาสตร์ในสังคมไทยจะมีลักษณะอ่อนแอทางวิชาการ เนื่องจากบทความ หนังสือวารสารทางวิชาการกลับลดลงทั้งที่นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์เพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม (ธเนศร์ เจริญเมือง, 2545)

ในช่วงนี้กลุ่มแนววิเคราะห์เชิงรัฐ (Statism) และเศรษฐศาสตร์การเมือง เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ในฐานะกรอบแนวความคิดในวงการรัฐศาสตร์ไทย นับตั้งแต่วงวิชาการสากลเริ่มนำรัฐมาศึกษาในฐานะหน่วยการวิเคราะห์ และโดยที่ Skocpol ได้เสนอบทความเกี่ยวกับแนวการวิเคราะห์การเมืองแนวรัฐขึ้นมาใหม่ การศึกษาแนวรัฐ ซึ่งพื้นฐานทางทฤษฎีและการถกเถียงเกี่ยวข้องกับแนวการศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมือง มีการถกเถียงและพัฒนาทางความคิดร่วมกันทางวิชาการช่วงหนึ่งในวงวิชาการไทย ในช่วงที่กลุ่มธุรกิจมีบทบาทอย่างมากในโครงสร้างอำนาจรัฐและการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นผู้นำการศึกษาเรื่องรัฐ และบทบาท การถกเถียงกับมติดการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในขณะที่ผาสุก พงษ์ไพจิตร ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เป็นผู้นำการศึกษาการเติบโตของกลุ่มทุนในสังคมที่ขยายตัวมีบทบาททางการเมือง การทุจริตภายในสังคม ซึ่งพัฒนากลายเป็นความสนใจ ประชาสังคม (Civil society) ซึ่งกลายเป็นรากฐานของนักวิชาการไทยที่สำคัญหลายคน ได้แก่ ฉันทนา บรรพศิริโชติ นฤมล ทับชุมพล และประภาส ปิ่นตบแต่ง เป็นต้น ที่เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ของภาคสังคมกับภาครัฐ โดยมีแนวโน้มที่จะมองการกดขี่ และการได้ประโยชน์ ของรัฐตลอดจนผู้นำรัฐเป็นตัวก่อเกิดปัญหาให้กับภาค สังคม และประชาสังคม (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554) เป็นที่น่าสังเกตว่าการพัฒนาการของรัฐศาสตร์ไทย เมื่อมาถึงจุดนี้ได้ นักวิชาการในกลุ่มแนวความคิดนี้เป็นจำนวนมาก โดยเป็นนักวิชาการส่วนใหญ่ที่มองการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในฐานะของสังคมเพียงอย่างเดียวที่เป็นศูนย์กลางในการวิเคราะห์ทางการเมือง ดังนั้น สถานภาพของรัฐศาสตร์ไทยในมุมมองของนักวิชาการจึงไม่มีความหลากหลาย ขาดมุมมองทางทฤษฎี ที่หลากหลายในการเลือกปัจจัยที่จะเป็นศูนย์กลางการมองการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งในความเป็นจริงพัฒนาการของรัฐศาสตร์เริ่มเห็นการก่อตัวของปัจจัยระบบระหว่างประเทศในฐานะศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลง

พ.ศ. 2520 – 2540 ยุคกิ่งประชาธิปไตย (ครึ่งใบ) และการปฏิรูปการเมืองแนวทางรัฐธรรมนูญนิยม

ในยุคของสังคมไทยในทศวรรษ 2520 พบกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การพัฒนาประชาธิปไตยที่เริ่มจากการยึดอำนาจของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ในปลายปี พ.ศ. 2520 การประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2521 และการเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2522 ในด้านที่สอง คือ การเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อตัวขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 ในช่วงนี้ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ขึ้นครองอำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา ท่ามกลางการยอมรับของคนส่วนใหญ่และปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ต้องการแก้ไขและปรับปรุงอย่างเร่งด่วน สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองดังกล่าว ได้เอื้ออำนวยให้รัฐบาลสามารถปรับเปลี่ยนนโยบายด้านต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่และรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายหลายด้านได้ส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งทางตรงและทางอ้อม กลไกหลัก 3 ประการที่รัฐบาลพลเอกเปรมนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปีแรกที่ขึ้นอำนาจ คือ

1. การจัดตั้งคณะกรรมการกำกับนโยบายเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่บริหารนโยบายเศรษฐกิจและเร่งรัดการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ

2. การจัดตั้งคณะกรรมการสร้างงานในชนบท (กสช.) และกรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.)

3. การก่อตั้งคณะกรรมการร่วมภาคีรัฐบาลและเอกชน (กรอ.)

การก่อตั้งคณะกรรมการร่วมที่เกิดขึ้นได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาหลายด้าน กลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การลดบทบาทภาครัฐและเพิ่มบทบาทเอกชน ในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง (อนุสรณ์ ลีम्मณี, 2543)

มาตรการหนึ่งที่น่ามาใช้แก้ปัญหาคาดดุลด้านงบประมาณของรัฐและส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชน ได้แก่ การลดขนาดของระบบราชการ คณะรัฐมนตรีในยุคนั้นได้มีมติรับหลักการที่จะลดอัตราการเพิ่มของข้าราชการในสาขาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตรงโดยมีแนวทางถือปฏิบัติอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก ให้ปรับวิธีการบริหารบุคคลของหน่วยราชการเสียใหม่โดยไม่ให้เพิ่มจำนวนขึ้นยกเว้นในกรณีพิเศษ แต่เน้นการยกระดับและปรับปรุงคุณภาพข้าราชการและสำนักงานเป็นหลัก ประการที่สองให้เพิ่มจำนวนข้าราชการและพนักงานสำหรับหน่วยงานบริหารที่ไม่เกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาได้อย่างมากไม่เกินร้อยละ 2 ต่อปี นโยบายการชะลอการเพิ่มข้าราชการดังกล่าวทำให้การจ้างงานระบบราชการในระยะนี้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด

หากพิจารณาในเชิงอุปสงค์ของสังคมที่มีต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์ นโยบายและมาตรการของรัฐไม่เพียงแต่จะทำให้ความนิยมในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์โดยภาพรวมลดลงเท่านั้น แต่ยังทำให้การศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์กลายเป็นสาขาที่มีผู้ต้องการศึกษามากที่สุดในบรรดาสายทางรัฐศาสตร์อีกด้วย

ด้วยเหตุนี้บัณฑิตด้านรัฐศาสตร์ในช่วงนี้จึงกระจุกตัวอย่างเห็นได้ชัด ดังตัวอย่าง ได้แก่

1. กรณีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี การศึกษา 2525 มีผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาบริหารรัฐกิจถึง 172 คน จากจำนวนบัณฑิตทางรัฐศาสตร์ทั้งหมด 240 คน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527)

2. กรณีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2527 มีผู้สำเร็จการศึกษาทางรัฐศาสตร์ถึง 95 คน ร้อยละ 48.5 ของผู้สำเร็จการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งหมด (ไม่รวมบัณฑิตในสาขาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา)

นอกจากนี้ยังมีบัณฑิตจากวิชาการปกครองและภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จำนวน ร้อยละ 20.9 และ 30.6 ตามลำดับ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์, 2528) ซึ่งจากจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาสวนทางกับนโยบายการชะลอการเพิ่มข้าราชการของรัฐบาลอย่างชัดเจน

นโยบายชะลอการรับข้าราชการทำให้อัตราการขยายตัวของข้าราชการพลเรือนระดับ 3 อันเป็นระดับที่บรรจุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีโดยทั่วไป ลดลง มาตรการดังกล่าวของรัฐบาลน่าจะส่งผลกระทบต่อการทำงานทำ เพราะภาครัฐบาลมีฐานะเป็นตลาดแรงงานที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้สำเร็จการศึกษารัฐศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ผลกระทบของนโยบายนี้ต่อบรรดาผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐศาสตร์กลับแตกต่างกันไปในแต่ละสาขาวิชา บัณฑิตสาขารัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจดูเหมือนว่าจะได้รับผลกระทบน้อยกว่าผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาการปกครองและสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากบัณฑิตในสาขานี้ยังเป็นที่ต้องการของระบบราชการและมีตำแหน่งรับมากกว่าอีกสองสาขา (สำราญ ถาวรยุคม์ และ บุญรอด สิงห์วัฒนาศิริ, 2523) ในขณะเดียวกันในภาคเอกชนซึ่งมีบทบาทในการจ้างงานมากขึ้น ก็มีความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะผู้ที่ผ่านหลักสูตรที่เน้นไปในด้านวิทยาการจัดการ อยู่ไม่น้อย (สุชาญ โกสิน, 2528) ความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาด้านบริหารธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในภาคเอกชนจนสถาบันการศึกษาผลิตบัณฑิตด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ออกมาป้อน ได้ไม่ทัน การศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจ ซึ่งศึกษาด้านการบริหาร คล้าย ๆ กัน สามารถแทรกตัวเข้าไปในตลาดแรงงานส่วนนี้ได้เป็นอย่างดี

นอกจากผลกระทบจากมาตรการการชะลอการเพิ่มข้าราชการแล้ว การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในช่วงนี้ยังเผชิญกับกรอบจำกัดจากนโยบายอุดมศึกษาของรัฐอีกด้วย ในด้านการผลิตบัณฑิต รัฐวางแผนนโยบายที่เน้นการขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของตลาดแรงงาน อาทิ ด้านนิติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นสังคมศาสตร์สาขาหนึ่งที่ผลิตบัณฑิตออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเปิด จึงถูกตีกรอบไม่ให้

ขยายตัวออกไปมากกว่าที่เป็นอยู่ ถึงกระนั้นก็ดีในช่วงแรกที่นโยบายดังกล่าวเพิ่มเริ่มต้นนำมาปฏิบัติ ภาคศึกษารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ยังสามารถเกิดขึ้นได้ในปี พ.ศ. 2525 ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะภาคศึกษารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนี้มีเป้าหมายบางด้านที่สอดคล้องกับนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐ นั่นคือ การผลิตบัณฑิตและบุคลากรเพื่อทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะนั่นเอง (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2530)

ในบรรดาสาขาต่าง ๆ ของรัฐศาสตร์ไทย สาขาการปกครองดูเหมือนว่าจะได้รับผลกระทบจากนโยบายชะลอการเพิ่มข้าราชการมากที่สุด ในทุกมหาวิทยาลัยความนิยมในสาขาการปกครองจะลดลงมากที่สุด ทั้งที่เคยเป็นสาขาที่เก่าแก่ที่สุดและในอดีตมีผู้นิยมศึกษามากที่สุดสาขาหนึ่ง สาเหตุสำคัญก็คือ การศึกษารัฐศาสตร์สาขานี้ผูกติดอยู่กับระบบราชการมากกว่าสาขาอื่น ตลาดแรงงานหลักของบัณฑิตสาขาการปกครอง คือ กระทรวงมหาดไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานในตำแหน่งปลัดอำเภอ ตำรวจ และพัฒนาการ รวมทั้งงานลักษณะเดียวกันของกรุงเทพมหานคร โอกาสในการทำงานที่น้อยลงจึงเป็นส่วนที่ทำให้ผู้ศึกษาด้านรัฐศาสตร์เลือกเรียนในสาขาวิชาหรือภาควิชาที่น้อยลง ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รายงานประจำปีของภาควิชาการปกครอง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์, 2528) ได้สะท้อนสภาพดังกล่าวไว้ว่า “ในช่วงปี พ.ศ. 2529 นิสิตและบัณฑิตของภาควิชาการปกครองจะมีจำนวนที่ต่ำลงมากที่สุดนี้เพราะนิสิตหันไปเลือกภาควิชาอื่นที่นิสิตเห็นว่าน่าจะมีโอกาสในการหางานทำได้ง่ายกว่าเป็นสำคัญ ตลาดอาชีพจึงเป็นตัวการสำคัญในการกำหนดจำนวนนิสิตของภาควิชา” สำหรับอีกสาขาหนึ่งของการศึกษารัฐศาสตร์ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ทั้งนี้เพราะบัณฑิตในสาขานี้มีทางเลือกในการทำงานมากกว่าสาขาการปกครอง หากไม่รับราชการในกระทรวงต่างประเทศหรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ ก็ยังสามารถทำงานในหน่วยงานอื่นที่ต้องการอาศัยความรู้ด้านการติดต่อระหว่างประเทศได้

การเติบโตของภาคเอกชน การลดบทบาทรัฐและการปรับตัวของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา สังคมไทยได้เข้าไปผูกติดกับสังคมโลกอย่างใกล้ชิด โดยผลของการเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจการส่งออกและการพัฒนาอุตสาหกรรม กระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสังคมโลกจึงเชื่อมโยงมาสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่องและหนึ่งในบรรดาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ การลดบทบาทรัฐและการขยายตัวของภาคเอกชน อันเป็นผลจากการเติบโตของระบบทุนนิยมโลกกระแสความคิดเสรีนิยมยุคใหม่ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527)

ในแง่ของตลาดแรงงาน การชะงักของภาครัฐบาลในช่วงนี้ทำให้การจ้างงานในภาครัฐลดลงไปอีก อัตราการเพิ่มของจำนวนข้าราชการระดับ 3 ที่ลดลงอย่างมากมาในช่วงนี้ เมื่อเทียบกับช่วงก่อน สะท้อนให้เห็นถึงการหดตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องของภาครัฐบาลในสังคมไทยด้วยเหตุที่รัฐเห็นว่าการลดกำลังคนในภาครัฐบาลและการเพิ่มบทบาทของเอกชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมในระยะที่ผ่านมายังไม่น่าพอใจ นโยบายของรัฐตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) จึงมุ่งให้ลดปริมาณข้าราชการลงในอัตราที่สูงขึ้นโดยอาศัย การเกลี้ยกำล้างคนที่มีอยู่ในขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีบทบาทแทนรัฐบาลมากขึ้น เท่าที่จะทำได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530ก) บทบาท ของระบบราชการในฐานะแหล่งจ้างงานของผู้สำเร็จการศึกษาทางรัฐศาสตร์จึงลดความสำคัญลง กลยุทธ์ในการพัฒนาของรัฐในระยะนี้ซึ่งเน้นหนักการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อใช้ ในการพัฒนาเศรษฐกิจ นำไปสู่การให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อย่างสูงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นโยบายด้านการศึกษาถูกลดความสำคัญลงให้มีฐานะ เป็นส่วนประกอบของนโยบายดังกล่าว โดยให้การศึกษาทำหน้าที่เป็นฝ่ายผลิตกำลังคนสนอง นโยบายด้านการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับอุดมศึกษา นโยบายของรัฐก็เน้นหนัก การเร่งผลิตบัณฑิตเพิ่มขึ้นในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและลดการผลิตบัณฑิตใน ด้านสังคมศาสตร์ลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530ข) ภายในบริบทของการเปลี่ยนแปลงและนโยบายของรัฐเช่นนี้การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ก็เผชิญกับ ความตกต่ำมากขึ้น การศึกษานี้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านการมีงานทำได้อย่างชัดเจน อีกต่อไป หลังจากแนวโน้มด้านนี้เริ่มส่อให้เห็นมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 นอกจากนั้นการที่ผู้สำเร็จ การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ต้องอาศัยตลาดงานของระบบราชการเป็นหลักในขณะที่งานดังกล่าวมีอัตรา เงินเดือนต่ำมาก เมื่อเทียบกับงานในภาคเอกชน ค่าจ้างแรงงานในภาคเอกชน บางครั้งอาจสูงกว่า เงินเดือนข้าราชการในระดับเดียวกันโดยเฉลี่ยถึง 6 – 7 เท่า (พิสิฐ ลี้อาธรรม, 2537)

พ.ศ. 2541 – 2560 ยุคการเปลี่ยนแปลงตามแนวปฏิรูปประเทศ (แรงขับเคลื่อนตามกระแสสังคม)

ตามทฤษฎีรัฐศาสตร์ การยึดอำนาจเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 คือรัฐประหาร แต่มี หลายฝ่ายมองว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยถูกฉีกทำลายไปแล้วก่อนจะมีการยึด อำนาจเมื่อวันที่ 19 กันยายน เสียด้วยซ้ำเนื่องจากด้วยสภาพการเมืองตกอยู่ในสภาวะที่พรรค การเมืองพรรคเดียวควบคุมอำนาจเบ็ดเสร็จ ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร วุฒิสมาชิกบางส่วน และองค์กรตามรัฐธรรมนูญ จนกลายเป็นเผด็จการประชาธิปไตย ดังนั้นเหตุการณ์ 19 กันยายน จึงเป็นเพียงกระบวนการการฉีกรัฐธรรมนูญให้เบ็ดเสร็จสมบูรณ์ (coup de grace) ระบบ การปกครองแบบประชาธิปไตยจึงวกกลับมาสู่สภาวะที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่เคยเกิดขึ้นในอดีต คือ เหตุการณ์เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 เป็นแต่ว่า 14 ตุลาคม 2516 นับเป็นกรณีที่ประชาชนลุกฮือขับไล่ รัฐบาลเผด็จการทหาร กรณี 19 กันยายน 2549 เป็นกรณีที่ทหารโดยการยินยอมของประชาชน ลุกขึ้นมาขับไล่รัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง แต่มีพฤติกรรมและการกระทำที่เป็นเผด็จ การภายใต้กรอบของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

รัฐศาสตร์ไทยในบริบทความโดดเด่นเชิงวิชาชีพ ก็ยังคงความสำคัญอยู่แม้กระทั่งในปัจจุบัน ความข้อนี้พิจารณาจากทั้งเนื้อหาการเรียนการสอน และตัวบัณฑิตเองที่ต่างประสงค์จะนำคุณวุฒิไปประกอบวิชาชีพข้าราชการตามความต้องการของแต่ละส่วนราชการอยู่จำนวนไม่น้อย แม้จะปรากฏว่าความสามารถในการรับข้าราชการของแต่ละหน่วยงานถูกจำกัดไว้ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณและมาตรการควบคุมกำลังคนภาครัฐของรัฐบาล โดยที่จำนวนนักศึกษาซึ่งเลือกเรียนสาขานี้มิได้ลดลงไปแต่ประการใด โดยเฉพาะนักศึกษารัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ดูนับวันแต่จะเพิ่มจำนวนและมีแนวโน้มมากขึ้นในแต่ละปี ทั้งในการศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา ในเชิงการประกอบวิชาชีพ คำตอบต่อสิ่งที่ได้กล่าวไปแล้วน่าจะอยู่ที่การยอมรับและการเปิดกว้างด้านคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งงาน ของบรรดาบริษัทห้างร้านภาคเอกชนต่อบัณฑิตที่จบในสายรัฐศาสตร์

บทสรุป

การพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ของไทยกล่าวได้ว่ารัฐศาสตร์นับแต่ยุคเริ่มต้นสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยเป็นไปภายใต้อิทธิพลของวิชาการในสังคมตะวันตก กล่าวกันว่าสหรัฐอเมริกา นับเป็นต้นกำเนิดของวิชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์สมัยใหม่ เหตุที่กล่าวเช่นนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลที่ว่าหลักสูตรการเรียนการสอนทางรัฐศาสตร์หรือแม้แต่ครูบาอาจารย์ที่ทำการสอนรัฐศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ล้วนเป็นผลผลิตหรือผ่านการศึกษาวិชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์มาจากประเทศตะวันตก

รัฐศาสตร์ไทยในยุคเริ่มต้นนั้นมีเนื้อหาสาระอยู่กับสาขาวิชาการปกครองและการจัดการบริหารงานบ้านเมือง มีวิชาที่เกี่ยวกับเทคนิคและกระบวนการในการพัฒนาประเทศโดยใช้เทคนิคทางรัฐศาสตร์เข้ามาใช้ภายใต้หลักสูตรที่จัดตั้งในโรงเรียนมหาดเล็ก และพัฒนามาเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ผลจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่งผลต่อการเรียนการสอนด้านรัฐศาสตร์ซึ่งเห็นได้จากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเกิดขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาและเป็นการปูพื้นฐานความคิดทางการเมืองให้กับประชาชนต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2493 – 2513 การศึกษารัฐศาสตร์ไทยได้รับอิทธิพลจากรัฐศาสตร์อเมริกาอีกครั้งในช่วงนี้มุ่งเน้นประเด็นในการศึกษาตามแนวพฤติกรรมศาสตร์และอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้าเก็บข้อมูล ส่งผลให้รัฐศาสตร์ในช่วงนี้มีหน้าที่สำคัญคือ การให้ข้อเสนอแนะและเสนอแนวคิดในการพัฒนาประเทศ แนวทางการปรับปรุงสถาบันทางการเมืองการปกครอง ปรับปรุงองค์การทางการเมืองและระบบราชการด้วยการนำเสนอภายใต้ตัวแบบใหม่ ๆ แนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และได้รับการยอมรับในสังคมไทยในยุคทศวรรษ 2520 นั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเกิดจากการยึดอำนาจ

ในปลายปี 2520 จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายที่สำคัญด้านต่าง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์คือการลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทเอกชนขึ้น จึงทำให้เกิดนโยบายการชะลอตัว บรรจู่ เข้ารับข้าราชการ แต่ในขณะเดียวกันในภาคเอกชนก็มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการจ้างงาน แต่มุ่งเน้นรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ด้านวิทยาการจัดการมากกว่ารัฐศาสตร์ นอกจากผลกระทบด้านตลาดแรงงานที่เปลี่ยนไปแล้ว การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ยังได้รับผลกระทบจากนโยบายอุดมศึกษาในด้านการผลิตบัณฑิต โดยรัฐมุ่งขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และ ลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของแรงงาน และในยุคสุดท้าย พ.ศ. 2541 – 2560 บริบทของรัฐศาสตร์ในยุคนี้มีความโดดเด่นเชิงวิชาชีพที่ชัดเจน ทั้งด้านเนื้อหาการเรียนการสอน เมื่อสำเร็จการศึกษายังคงมุ่งเน้นประกอบอาชีพรับราชการ ถึงแม้ว่าความสามารถของภาครัฐในการรับเข้าบรรจุนั้นถูกจำกัดไว้ด้วยงบประมาณและมาตรการควบคุมกำลังคนของภาครัฐก็ตามแต่การประกอบอาชีพราชการยังเป็นอาชีพที่มุ่งหวัง นอกจากนี้ในภาคเอกชนก็ได้เปิดกว้างยอมรับและเปิดคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งงานเพื่อรับผู้สำเร็จการศึกษาในสายรัฐศาสตร์เข้าทำงานเพิ่มมากขึ้น หนึ่งสำหรับแนวทางในการพัฒนาวิชาการด้านรัฐศาสตร์นั้นยังมีสาเหตุหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านวิชาการซึ่งมีสาเหตุในหลายประการ ได้แก่

ประการแรก ผู้มีอำนาจมักกำหนดนโยบายสังคมที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเพื่อความอยู่รอดเฉพาะหน้า

ประการที่สอง สถาบันวิชาการยังขาดขีดความสามารถและความเข้มแข็งเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ว่าการลงทุนทางวิชาการจะก่อให้เกิดความคุ้มค่าในระยะยาว

ประการที่สาม วัฒนธรรมของสังคมไทยเองที่ยังไม่ค่อยยอมรับวิชาการอย่างจริงจัง นอกเหนือจากการคิดว่าวิชาการเป็นบันไดไต่เต้าไปสู่อาชีพและฐานะทางสังคม

ประการสุดท้าย วิทยาศาสตร์หรือวิชาการมีค่าตัวแพง เนื่องจากจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ เครื่องไม้เครื่องมือราคาแพง หรือมีเช่นนั้นก็ต้องใช้แรงงานคุณภาพที่มีค่าตอบแทนสูง

จากสาเหตุทั้ง 4 ประการ ได้ส่งผลกระทบต่อเนื้อหาให้วิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในสังคมไทยขาดความก้าวหน้าทั้งในแง่ การจัดระเบียบสถาบันวิชาการมาตรฐานและบรรทัดฐานทางวิชาการความกระตือรือร้น ของนักวิชาการและชุมชนวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมหลักทางวิชาการซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การเรียนการสอน การวิจัย และการบริการสังคม ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมต่อสาธารณะหรือสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2527). *แนวความคิดใหม่ในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์. (2528). *รายงานประจำปีของภาควิชาการปกครอง 2527 – 2528*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2527). *ธรรมศาสตร์ 50 ปี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดิเรก ชัยนาม (2509). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ธเนศร์ เจริญเมือง (2545). *100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. 2440 – 2540 (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คอบไฟ.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2542). *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ (2530) *วิวัฒนาการรัฐศาสตร์ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิฐ ลี้อาธรรม. (2537). *จากยุ่งกลายเป็นรุ่ง: บทเรียนเศรษฐกิจไทย*. เอกสารอัดสำเนา.
- พีระพงษ์ สิทธิอมร. (2549) *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย: ปฏิรูป ปฏิวัติ รัฐประหารของผู้นำทางการเมือง พลเรือน ตำรวจ ทหาร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซี แอนด์ เอ็น.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2546). *กระบวนการคิดใหม่ในการบริหารจัดการอุดมศึกษาของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รอง ศยามานนท์ (2523). *รัฐศาสตร์รำลึก*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สมาคมนิสิตเก่ารัฐศาสตร์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2554). *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย (พิมพ์ครั้งที่ 10)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2530ก). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534)*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2530ข). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) แผนงานที่ 4*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- สำราญ ถาวรยุคม์ และ บุญรอด สิงห์วัฒนาศิริ. (2523). *แนวคิดความต้องการผู้สำเร็จรัฐศาสตร์ในข้าราชการพลเรือน*. สงขลา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- สุชาญ โกลิน. (2528). *โครงการเสริมสร้างจัดการยุคใหม่รุ่นที่ 2*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อนุสรณ์ ลีมนณี. (2543). *พัฒนาการรัฐศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง: การปรับทิศทาง
และหลักสูตรการศึกษา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการวิจัย
กาญจนภิเษกสมโภช.